

О. СУРНИНА-ДАЛЕКОРЕЙ (Ужгород)

ЕЛЕКТОРАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК МЕХАНІЗМИ ВИСУНЕННЯ ЖІНОК У НАЦІОНАЛЬНУ РАДУ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 90-Х РОКАХ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

На сторінках даної статті порушується проблема інтеграції жінок до політичного процесу модерної Словаччини. Авторка доводить, що причини низького представництва жінок у вищих органах законодавчої влади СР в 90-х рр. ХХ – на поч. ХХІ століття зумовлювались як будовою національних інституційних чинників, так і глибоко вкоріненим громадським упередженим сприйняттям суспільної ролі жінки, що значною мірою впливало на настрої партійної еліти.

Як відомо, ненасильницький шлях повалення соціалістичного режиму в ЧСР отримав назву «оксамитова революція». Однак на цьому революційні події в країні не завершилися. Після зміни режиму в СР дедалі сильнішим ставав рух за відокремлення її від ЧР. У 1992 р. на парламентських виборах у ЧР перемогу здобула ГДП (Громадянська демократична партія) на чолі з В. Клаусом, а у СР – партія РЗДС (Рух за демократичну Словаччину), що її очолив В. Мечіар. Обидва прем'єр-міністри погодились на поділ ЧСР. Усвідомлюючи, що розпад став фактом, В. Гавел склав президентські повноваження. 1 січня 1993 р. держава ЧСР припинила своє існування.

І попри те, що долю обох країн на офіційному рівні вирішували чоловіки, жінки як ЧР, так і СР в цей важкий період продемонстрували високий рівень свідомої громадянської позиції. Історія дисидентського жіночого руху СР нараховує значну кількість яскравих жіночих імен. Саме в цій країні вперше в післявоєнній історії жінку лікаря М. Горакову було засуджено до повішення за її політичну діяльність. 18% з тих, хто підписався за «Хартію 77», та 37% її популяризаторів також були жінки [9, с.77]. Отже, жінки ЧСР проявили себе як ключові активісти організації різних акцій, що наблизили розпад соціалізму. Однак вже на перших же вільних виборах 1990 р., жінки понесли значні втрати в політичному представництві – їх кількість у ФЗЧ впала з 29,43 % до 10% (у НР СР – 11%). Не надто збільшилась їх кількість і з наступними виборами. На перших виборах до парламенту СР 1994 р. жінки склали 14,66%, в 1998 – їх кількість навіть зменшилась до 12,6%, а з поч. 2000х рр. – дещо поліпшилась і досягла – 16,7 %. Які чинники лежать в основі стрімкого падіння жіночого політичного представництва в СР в 1990-х рр. та повільного прогресу з поч. 2000-х рр.? Більшість дослідників проблематики вважають, що однією з найважливіших причин різкого падіння була незначна кількість жінок, представлених у виборчих списках політичних партій (Бутурова, Лоркова, Філадельфійова). Чи були ці причини визначальними у політичній долі жінок СР, ми проаналізуємо пізніше, а зараз коротко розглянемо особливості становлення та розвитку партійної системи СР перехідного періоду.

Відомий чеський дослідник Л. Копечек, відзначає, що в розвитку словацької партійної системи важливу роль

відіграли парламентські цикли (1990, 1992, 1994 та 1998 рр.), на основі яких науковець виділяє декілька етапів у становленні партійної системи країни [4, с.356-377]. Перший, кінець 1989 р. – парламентські вибори 1990 р.: короткий перехідний період характеризується, по-перше, виникненням низки нових політичних партій (наприклад, СХД (Союз християнських демократів); по-друге, початком довготривалого процесу трансформації колишньої комуністичної «держпартії» на ПЛД (Партія лівих демократів); і, по-третє, насамперед, наростанням системних змін за вимогами Громадянського форуму – «Проти насилля», який виграв перші вибори 1990 р.

Другий, від виборів 1990 р. до виборів 1992 р.: післявиборчий процес кристалізації всередині Громадянського форуму вилився у виникнення РЗДС на чолі з В. Мечіаром, який став лідером перегонів 1992 р. Успіху досягла і ПЛД, що стали другим найвпливовішим суб'єктом в НР СР.

Третій, від виборів 1992 р. до дострокових 1994 р.: внутрішньопартійний розкол всередині РЗДС. В результаті якого від руху відколовся ДС (Демсоюз), який разом з НДП (Народно-демократична партія) був досить успішним на виборах 1994 р. Несподівано для всіх до парламенту потрапило і ОРС (Об'єднання робітників Словаччини) (13). В єдину коаліцію об'єдналися і угорські партії (17). Однак усі ці бурхливі зміни на партійній сцені не мали впливу на позицію переможця виборців – РЗДС. Партія повторила свій результат 1992 р. і отримала – найбільшу кількість мандатів – 61.

Четвертий, від дострокових виборів 1994 р. до виборів 1998 р. Для цього періоду характерною є виразна поляризація коаліції на тлі опозиційних партій. Провладні РЗДС та НДП в цілому стабілізувались. ОРС, навпаки, пережило значну кризу, яка закінчилась провалом на виборах 1998 р. Опозиція, намагаючись досягти успіху на виборах, розпочала великий процес інтеграції, наслідком якого стало виникнення ДКС (Демократична коаліція Словаччини). Цей проект виявився досить успішним: партія стала другою на виборах, і стала основою владної коаліції, оскільки РЗДС, незважаючи на свою формальну перемогу, не знайшов собі партнера окрім СНП (Словацька національна партія). Напередодні виборів новими елементами партійної системи стали ПГП (Партія громадського порозуміння) та ПУК (Партія кгорської коаліції).

П'ятий, від виборів 1998 р.: позначився поступовим розпадом ДКС (Демократична коаліція Словаччини). Частина первинної партійної еліти, в тому числі прем'єр та голова ДКС – М. Дзурінда, заснували СДХС (Словацький демократично-християнський союз). Кризовий період розпочався і для інших партій у складі ДКС, як-от ДП (Демократична партія) та ін. Суперечки всередині партії та падіння виборчої підтримки спіткали і такі урядові партії, як ПЛД та ГП (Громадянська партія). А от опозиційному РЗДС, навпаки, вдалося перемогти внутрішні суперечки та консолідувати своє становище.

В кінці 1999 р. в партійній системі СР вималювався новий елемент – СДПС (Соціал-демократична партія Словаччини), яка зазнала швидкого зростання популярності серед виборців (25 мандатів). В багатьох аспектах аналогічним стало утворення, засноване в квітні 2001 р., під назвою АНГ (Альянс нових громадян (ліберальна партія), проте з меншою мірою підтримки (15 мандатів).

Таким чином, робить висновок Л. Копечек, у розвитку партійної системи СР 1989 – 2001 рр. можна простежити очевидну безперервність лінії з певними елементами дисфункції. Найстабільнішим елементом системи виявився РЗДС, що отримав перемогу у 3-х виборчих кампаніях. Близьким коаліційним спілником до РЗДС в партійній системі виступила СНП (Словацька національна партія), яка, незважаючи на перманентні кризи, зуміла залишитись довготривалим актором системи. В результаті виразної поляризації системи у відношенні до політичного табору РЗДС та СНП послідовно сформувався інший політичний табір, який об'єднав решту політичних партій. Однак попри те, що РЗДС в результаті всіх виборів посідала центральне місце, забезпечити роботу уряду без вступу в коаліцію вона не могла. А тому всі кабінети в 1990-ті рр. були коаліційними. Як сталося і після чергових виборів 2002 р. Більша частина виборців віддала свої голоси колишній урядовій коаліції та прозахідним партіям. СДХС М. Дзурінди, отримав підтримку 15,09% електорату (28 мандатів), ПУК – відповідно 11,16% (20), АНГ – 8,01% (15). Традиційно найбільшу кількість голосів – 19,5% отримала РЗДС на чолі з Мечіаром, що дало йому у словацькому парламенті 36 місць. Проте Мечіар не зміг сформувати новий уряд, оскільки жодна з парламентських партій не погодилась з ним на коаліцію.

А тепер розглянемо, яким чином такі аспекти, як характеристика партій та партійної системи, виборча система і політична культура визначають рівень можливостей словацьких жінок у доступі до парламенту в демократичній СР.

Вищим органом законодавчої влади в країні є однопалатний парламент (НР СР), який складається зі 150 депутатів, які обираються строком на 4 роки. Вибори в парламент здійснюються на основі пропорційного представництва. Право висунення кандидатів у депутати належить політичним партіям, рухам та коаліціям. Спочатку вибори проводились по 4 багатомандатних виборчих округах, але з 1998 р. встановлено єдиний (загальнонаціональний) багатомандатний виборчий округ. З метою унеможливлення високої партійної фрагментації складу парламенту, встановлюються виборчі бар'єри: для партії – 5%, коаліції з 2 – 4 партій – 7%, коаліції з 5 та більше партій – 10%.

Конституція СР (1992 р.) в ст. 12 декларує, що люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах. Основні права та свободи гарантуються на території СР всім, не дивлячись на стать, расу, мову, віросповідання, політичні чи інші погляди, національне чи соціальне походження тощо. Крім того, СР ратифікує рядку міжнародних документів (зокрема, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, 1982 р.) загального характеру в сфері політичних прав, взяла на себе зобов'язання забезпечити рівні права для чоловіків та жінок для користування політичними та громадянськими правами.

Проте в законах, прийнятих НР СР про політичні права, йдеться про універсальність даного права для всіх громадян без винятку. Конституція СР також не враховує ґендерний підхід реалізації подібних прав. У СР не є прийнятий спеціальний закон про рівність статей, який би регулював і політичні права жінок. І хоча жінки, як і чоловіки СР, формально наділені однаковим правом обирати та бути обраними до органів влади всіх рівнів, участь їх в управлінських процесах залишається низькою у порівнянні із чоловіками, що, зокрема, підтверджують результати виборів 1994 та 1998 рр.

У перших національних виборах незалежної СР (1994 р.) взяло участь 18 партій та рухів та 76% всіх зареєстрованих виборців. Серед 2008 кандидатів жінок виявилось лише 311 (15,49%), а в парламент потрапило всього 22 жінки (14,66%) [1, с.118]. Найбільше жінок було обрано від РЗДС – 14 та 3 жінки від ПЛД (див. табл. №1). У 1998 р. ситуація з представництвом

жінок навіть погіршилась – їх кількість упала з 22 до 20, що склало 13,33% депутатського корпусу парламентарів. А кількість жінок-кандидатів, як і в 1994 році, сягала 15,26% (або 247 жінок з 1618 загальної сукупності кандидатів). При цьому пропорції жінок, номінованих партіями, істотно варіювалися від 7,3% до 44%.

На виборах 1998 р. ситуація із розміщенням жінок-кандидатів у виборчих списках виглядала наступним чином: в першій половині списків – кандидатів жінки становили 14,1%, у першій чверті лише 12,3%. Найгіршу позицію жінки займали у ДКС: у першій чверті кандидатів жінки склали усього 5,3%. Загалом, на перше місце номінували жінок лише дві малі партії, які не потрапили в парламент. Друге місце у списку жінкам віддали такі три політичні партії: СНП, ПЛД та «Словацька народна єдність» (див. табл. №2). Як видно з даної таблиці, жінки були вкрай невиділено репрезентовані в списках виборчих партій під час перегонів 1998 р.

Отже, у 1990-х рр. жінки в НР СР отримували від 18 до 22 крісел (12 – 15%). Парламентські вибори 2002 р., в яких частка обраних жінок склала 16,7% (25 жінок), в цілому, не стала з цього погляду винятком. Однак позитивна тенденція намітилась у зростанні кількості жінок, які балотувались у депутати – майже на 23% (604 жінок). Поряд з цим представництво жінок в НР СР III скликання все одно залишилось меншим 1/3. В першій половині списків кандидатів жінки становили 20,9% (на виборах 1998 р. – 14,7%), а в першій чверті 17,9% (в 1998 р. – 12,6%). Отже, можна констатувати очевидне зростання кількості жінок у виборчих списках політичних партій. З семи політичних партій, представлених у парламенті, тільки дві (РЗДС та СДПС) розмістили жінок на другому місці у списку; АНГ – на 4 місці; СДХС – на 5 місці; КПС (Комуністична партія Словаччини) – на 9 місці; ПУК – аж на 17 місці [5, с.40]. Якщо ми порівняємо ці показники з показниками виборів 1998 р. (див. табл. №2), то побачимо, що у розміщенні жінок у списках кандидатів помітне певні зрушення. На відміну від виборів 1998 р., у 2002 р. більшість політичних партій (17 з 25) розмістила хоча б одну жінку, на якусь із перших п'яти місць. 11 партій залучили хоча б одну жінку між перших трьох кандидатів. Отже, як ми бачимо з наведених в таблиці №3 даних, найбільше жінок – депутатів в парламенті 2002-2006 рр. мали такі партії, як РЗДС та СДХС – 5 та 4 жінки. Найменше жінок представила КПС – всього 1. У відсотковому відношенні це буде виглядати таким чином: РЗДС – 13,9%; СДХС – 14,29; АНГ – 20%; ХДР – 20%; УК – 10%; СДПС – 16%; КПС – 9,1%.

Як констатує словацька дослідниця Лоркова, частка жінок у членських базах політичних партій, які були представлені в парламенті 2002-2006 рр. коливалась у проміжку між 18% (КПС) до 44% (ФС (в 2004 р. відкопалась від АНГ), частка жінок у керівних органах партій у проміжку від 5% (СДХС) до 33% (АНГ) (табл. №4). Статистичний аналіз показує, що в загальному найвища відмінність у представництві жінок у членській базі та в керівництві партії є в РЗДС (різниця у 26%) та в ФС (Форум свободи) (24%), а найменша при загальнонайнижчому представництві жінок у членській базі КПС (5%). Виняткова ситуація склалась в АНГ, де частка жінок у керівництві партії перевищує їх представництво в членській базі на 8%. Отже, за відсутності достовірних даних від ХДР (Християнсько-демократичний рух), в середньому жінки складали 29% членів парламентських партій 2002-2006 рр. Найбільше жінок-членів мали такі партії, як ФС (44%) та РЗДС (37%), а найменше СДКУ (20%) та СКП (18%). Приблизно однакову кількість жінок мали УК (30%), АНГ (25%) та СДПС (25%). Середня частка жінок в керівництві провладних партій становила 16%. Найбільше їх є в керівництві АНГ (33%) або 1/3. Значну кількість жінок у керівництві представили такі партії, як ФС (20%) та СДПС (18%). Загалом, частка жінок у членських базах перевищує частку жінок у керівних партійних органах в середньому на 13%.

Таким чином, ми навели досить ґрунтовну статистику представництва жінок на рівні законодавчої влади за тривалий період (1993 – 2006 рр). А тепер спробуємо відповісти на запитання, які причини лежать в основі досить повільного просування словацьких жінок до влади?

І почнемо ми з аналізу виборчої системи. Як ми вже зазначали, в СР діє пропорційна виборча система. З 1998 р. в країні встановлено єдиний багатомандатний виборчий округ. Вибори проходять на основі виборчих списків, які кожна партія складає за своїми власними внутрішніми правилами. Як свідчать дослідження, така система виборів є найбільш оптимальною для просування жінок у владу. Це підтверджують і самі жінки – політики СР, зауважуючи, що характер виборчої системи не є надто потужним чинником, що обумовлює їх шанси проходження в легіслатуру. Набагато важливішим фактором, на їх переконання, виступає характер партійної політики [10, с.35]. Однак, якщо виборча система не створює очевидних перешкод на шляху до влади, то зв'язок партійної системи з політичним представництвом жінок в країні є проблематичним. Основною проблемою є те, що партійна система СР є нестійкою, її характеризують часті протиборства між коаліціями та розколи партій. З огляду на жорстку конкуренцію, перед виборами часто утворюються коаліції, які майже не дають жінкам шансів потрапити в парламент. Чоловіки явно домінують у партіях, і чим вища партійна ланка, тим менше в ній жінок. Таку ситуацію багато дослідників називають «ефект лійки» (Лоркова, Фаркашова, Радічова), тобто чим нижчий рівень керівної структури партії, тим більше в ній жінок. За таких обставин дуже важливими стають внутрішні правила організації партії. І саме на цьому рівні створюється найвірогідніший простір для впливу на ситуацію у напрямку зміни представництва жінок.

То ж розглянемо, за яких умов є можливим вступ жінок до політики в СР, і зосередимось на трьох основних вимірах цього явища: 1) умови вертикальної та горизонтальної мобільності в політичних партіях; 2) характер прийняття рішень у політичних партіях; 3) передвиборчі програми політичних партій та наявність у них «жіночої теми». Вертикальна та горизонтальна структура є ключовими умовами мобілізації в рамках політичних партій. Згідно із законодавством СР, політичні партії змушені виходити з територіальної структури, а тому по суті мають 4-рівневу будову: первинну (місцеву) або міську організацію, районну організацію, регіональну та загальнореспубліканську організаційні структури. Таким чином, ієрархія в партіях вибудована знизу вгору (нижчі органи обирають вищі). Для утворення елементарної партійної одиниці, в більшості випадків, потрібно 5 членів. Загалом, делегати районних конференцій та з'їздів обирають представників на засідання вищих партійних органів – на регіональні та республіканські з'їзди та конференції. Однак, зрозуміло, найважливішим є центральний рівень партійної організації, що локалізований в Братиславі.

Найбільші відмінності між партіями полягають і в їхній горизонтальній структурі, особливо на рівні регіональних

осередків партій. Так, наприклад, ХДР виник як масова партія, РЗДС, УК, ДКС сформувались як кадрові партії, СНП та ГП як універсальні партії, винятком є тільки ПЛД, яка трансформувалась з КПС. Відмінності у конструюванні республіканських органів створюють відмінні можливості і у мобільності в рамках партій, та безпосередньо впливають на характер внутрішньопартійної демократії. Ще однією характерною особливістю політичних партій СР є мала кількість членів. Очевидно, прослідковується тенденція незначного бажання брати участь у діяльності партій. Проте членська база не відіграє важливу роль у житті партій, оскільки партійний центр є від неї організаційно та фінансово незалежним.

Як демонструють дані таблиці №5, більша частка жінок – членів партії не має жодного впливу на розширення їх представництва у вищих політичних позиціях. Ця відносна сила (56% членства в ХДР, 42% - в РЗДС) рядових жінок – членів у лавах політичних партій не екстраполюється на їх заступництво в органах партії. Одним із факторів такої ситуації є вже аналізована вертикальна і особливо горизонтальна структури політичних партій та спосіб конструювання їх органів. Другим фактором є дистрибуція владних повноважень. Третім чинником є те, що в СР партію, як на найвищому провладному репрезентативному рівні, так і на громадському рівні представляють одні й ті ж особи. Четвертим фактором обмеженої мобільності є те, що словацькі партії не мають ознак масової партії, з потужним та масштабним членським складом. Загалом, в політичних партіях СР задіяно лише 5% населення країни [5, с.58]. Відсутність активного членства та залежність місцевих та регіональних структур партії від своїх штабів зменшує, таким чином, можливості змінювати керівництво партії знизу. Наслідком цього є п'ятий фактор: виникають стійкі і негнучкі структури, які є виразно персоніфіковані. Тому класичний шлях мобілізації з низу має низькі шанси на успіх. Деградацію членства спричиняють і такі реалії: обмежена, якщо, взагалі, можлива, участь у створенні виборчих програм, державні субвенції політичним партіям (партійні штаби не залежать від членських внесків, навпаки, рядові члени залежать від партійних центрів).

Таким чином, незалежно від типу партії, вплив рядових членів на партійну політику є обмеженим, і особливо це стосується процесів відбору кандидатів на вибори. Як правило, доля кандидатів вирішується виконавчими органами партії (СНП, УК, ХДР, ДС), і у виняткових випадках установчими органами (РЗДС, ПЛД). Таким чином, всі названі фактори та системні бар'єри на шляху участі жінок у політиці є наслідком способу виникнення політичних партій та існуючого законодавства, яке не вказує партіям спосіб їх внутрішньої організації, а також система фінансування політичних партій, яка здійснюється партійними центрами.

Що стосується виборчих програм, то, як ми прослідкували, напередодні виборів 1998 р. до НР СР, так звані «жіночі теми», очевидно, не відносились до улюблених тем словацьких партій та рухів. Чи змінилась ситуація напередодні виборів 2002 р.? Проаналізувавши виборчі програми основних політичних партій та рухів, ми побачили, що «жіноча тема», в цілому, продовжує бути не надто популярною серед словацької політичної еліти (за окремим винятком [7]), а той підхід, що має місце, є переважно традиційним [11; 8; 6].

Значною мірою, це відбувається через те, що, як зазначає дослідниця Я. Філадельфійова, політична культура у СР в 1990-х рр. залишалась негалитарною [10, с.35]. Так ініціативи стосовно вищого заступництва жінок у політиці протягом останніх 12 років були змушені також змагатись і з антифемінізмом, який активно походив і від частини жіночої еліти СР. Зрозуміло, що подібні дії вели до блокування ініціатив за збільшення рівня політичної участі жінок.

Слід зазначити, що СР відноситься до групи країн, де родині надається надзвичайно велике значення. Більшість досліджень демонструють, що у населення країни переважає консервативне сприйняття інституту родини, і є досить поширеним традиційний підхід щодо розподілу ролей між партнерами [2, с.60]. Виходячи з подібних домінуючих суспільних настроїв, логічно припустити, що традиції є важливими бар'єрами на шляху жінок до політики. Подібну точку зору підтримує і більшість дослідників. Вони зазначають, що традиційні гендерно-рольові функції, що репродукує словацький соціум, є універсальною перешкодою для вступу жінок у владну сферу, незалежно від місця, сфери та політичної партії. Як зазначає Лоркова, думку про те, що жінкам при вступі до політики заважають передусім родинні обов'язки, обопільно поділяють як чоловіки, так і жінки [5, с.34]. Особливо гостро проблема постає, якщо у жінки є малолітні діти. В такій ситуації реакція членів родини на рішення вступити до політики, як правило, завжди негативна. Це підтверджують і статистичні дані, за якими в політиці, переважають або самотні жінки, або жінки вже з дорослими дітьми (13%). Єдиний виняток складає рівень регіональної політики, де частка жінок з малими дітьми є вищою – 48,3% [2, с.60-61].

Який висновок можна зробити на основі вищенаведеного матеріалу? Як ми прослідкували, проблема неадекватного рівня представництва жінок у політиці в контексті СР не є спричиненою законодавчими прогалинами. Право словацьких жінок вільно обирати і будувати політичну кар'єру закріплено у законодавстві СР. Однак, у цей же час, як можна простежити, від словацьких жінок очікується, що вони не будуть ігнорувати сімейні обов'язки. Та й самі жінки, як зазначають дослідники, з великим небажанням відмовляються від свого визначального місця в родині. Отже поширеними (хоча і важко вловимими) причинами низького залучення жінок до політичної сфери в словацькому суспільстві є традиціоналістські стереотипи щодо ролі жінки в суспільстві. Також наш аналіз чітко підводить до висновку, що вірогідні перешкоди більшої ангажованості жінок у політику криються всередині політичних партій (не зрозумілі (не чіткі) виборчі механізми, незначна міра підтримки жінок). В цілому, партії СР є далекими від того, щоб реально задіявати механізми направлені на інтеграцію жінок у прохідні позиції списків (єдиним винятком є ПЛД з її 20% квотою). Поряд з цим, як ми простежили, рівні участі жінок у лавах політичних партій є доволі високі. Однак, очевидно, що ідеологічна (ліво-права) орієнтація політичних партій не є пов'язана із просуванням жінок у владу. Якщо ми поглянемо на результати виборів, то побачимо, що навіть більшу кількість жінок у парламент проводили партії правого крила, як-от РЗДС та ДКС. Так, в 1994 р. від РЗДС отримали мандат 14 жінок, в 1998 р. – 6 жінок, а в 2002 – 5. Кількість же жінок від лівих партій (ПЛД, КПС, ОРС) ніколи не перевищувала трьох осіб (4 жінки в 2002 р. від СДПС). Однак подібні «успіхи» жінок в лавах правих партій, на нашу думку, є не результатом свідомо задіяних заходів, а очевидних передвиборчих механізмів, направлених на розширення свого електорату. Такий кон'юктурний підхід до цього питання підтверджує низька кількість жінок від виборів 1994 до виборів 2002 р (при тому, що РЗДС у всіх цих виборчих перегонах завжди залишався лідером). Як правильно стверджують науковці, націоналістичний елемент руху В.Мечіара

сповна використав патріотичні почуття жінок, аби реалізувати свою мету на поч. 1990-х рр.

Ускладнював ситуацію із політичною участю жінок і той факт, що в досліджуваний період на законодавчому рівні в країні не діяли механізми квотування. В цілому, в усій опрацьованій авторкою літературі, квоти розглядаються, як найоптимальніший тимчасовий інструмент підвищення представництва словацьких жінок у парламенті. Майже всі дослідниці спираються на подібний досвід скандинавських країн, Бельгії, Німеччини (Т. Рундешова, М. Костолні, Є. Руснакова, М. Пісарова). Як випливає з аналізу, квоти не популярні в СР, з одного боку, внаслідок соціалістичного минулого, з іншого боку, внаслідок переконання, що жінки не позиціонуються, як окрема соціальна група. Більшість політиків наголошують, що входження жінок у політику повинно бути природним процесом, а не результатом штучних засобів. Серед тих, хто відхилив введення тимчасових квот, є не лише чоловіки, але, як не дивно, і деякі політики – жінки [3]. Можливо, це відбувається через те, що громадськість зосереджується на самому об'єкті забобонів більше, ніж на структурі та чинниках самої дискримінації.

Однак, як було виявлено, в період із 2001-2004 рр. під егідою жіночих НУО в країні пройшла широка кампанія на підтримку запровадження квотування, що мало наслідком значний резонанс у суспільстві. Крім того, до кампанії долучились і ряд міністерств, що дає підстави говорити, про налагодження співробітництва між державою та інститутами громадянського суспільства в площині вирішення проблеми політичної участі жінок СР. Все це, поряд із позитивною економічною та політичною динамікою розвитку країни, дає підстави узагальнити, що в майбутньому СР забезпечить сприятливі умови просування жінок у владу.

Таблиця №1

Кількість жінок, представлених в парламенті НР СР в 1994 р.

Партія	Чоловіки	Жінки	Загалом
Рух за демократичну Словаччину	47	14	61
Партія лівих демократів	15	3	18
Християнсько – демократичний рух	16	1	17
Угорська коаліція	16	1	17
Демократичний союз	14	1	15
Об'єднання робітників Словаччини	12	1	13
Народно – демократична партія	8	1	9
Разом	128	22	150

Джерело: Inter-Parliamentary Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ipu.org/english/home.htm>

Таблиця №2

Представництво жінок – кандидаток політичних партій у НР СР (вибори 1998) та депутатів НР СР (станом на 16.9.1999).

Політична партія	Жінки - кандидати				Місце, яке посідала перша жінка	Жінки – депутати	
	Цілком		У першій			абс.	у %
	абс.	%	половині списку	чверті списку			
Револуційна робітничка партія	8	32,0	38,5	33,3	1 з 25	...	...
Рух третьої дороги	2	8,0	0	0	18 з 25	...	...
Рух за демократичну Словаччину	30	20,0	16,0	10,5	11 зі 150	6 з 43	13,9
Партія єдності робітників Словаччини	11	37,9	33,3	28,6	3 з 29	...	...
Комуністична партія Словаччини	19	13,9	11,6	11,8	11 зі 137	...	...
Угорська Ліга за мир та процвітання	28	20,1	15,7	8,6	22 з 139	...	...
«Наша Словаччина»	15	18,7	17,5	15,0	7 з 80	...	...
Народна альтернатива Словаччини	16	36,4	31,8	27,3	5 з 44	...	...
Незалежна ініціатива Словаччини	4	44,4	40,0	50,0	1 з 9	...	...
Словацька демократична коаліція	18	12,0	5,3	5,3	32 зі 150	3 з 42	7,1

Словацька народна партія	8	14,0	3,4	7,1	11 з 57	...	...
Словацька народна єдність	8	32,0	23,1	16,7	2 з 25	...	...
Словацька національна партія	28	18,7	16,0	15,8	2 зі 150	3 з 14	21,4
Партія лівих демократів	24	16,0	13,3	7,9	2 зі 150	2 з 23	8,7
Партія угорської коаліції	12	8,0	8,0	10,5	7 з 150	3 з 15	20,0
Партія громадського порозуміння	19	12,7	17,3	15,8	8 зі 150	3 з 13	30,8
Об'єднання робітників Словаччини	24	16,2	12,2	16,2	6 з 148	...	...
Разом за 17 партій	247	16,9	14,7	12,6	1618 кандидатів	20 зі 150	14,0

Джерело: Volebné právo žien. Vybrané texty / K. Farkašová, J. Cviková, J. Juránová / Konceptia K. Farkašová. – Prešov : VMV, 2002. – S. 30.

Таблиця №3

Кількість жінок-депутатів НР СР в 2002 р.

Партія	Чоловіки	Жінки	Загалом
Рух за демократичну Словаччину	31	5	36
Альянс нових громадян	12	3	15
Християнсько – демократичний рух	12	3	15
Угорська коаліція	18	2	20
Словацький демократично – християнський союз	24	4	28
Соціал – демократична партія Словаччини	21	4	25
Комуністична партія Словаччини	10	1	11
Разом	128	22*	150

Примітка: * після переходу передових представників партій переможниць на пости міністрів та держсекретарів кількість жінок в парламенті збільшилась до 25.

Джерело: Ženy a muži v politike // Gender Mainstreaming pre Slovensko [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gender.gov.sk/index.php?id=20&slD=7a8ae2d714ed64c2573598985e325e7e>

Таблиця №4

Рівень представництва жінок в членській базі та в керівництві окремих політичних партій СР 2002-2006 рр.

Політична партія представлена в парламенті III скликання	У членській базі %	У керівництві партії %
Форум свободи	44	20
Рух за демократичну Словаччину	37	11
Угорська коаліція	30	13
Альянс нових громадян	25	33

Соціал – демократична партія Словаччини	25	18
Словацький демократично-християнський союз	20	5
Комуністична партія Словаччини	18	13
Християнсько – демократичний рух	*	*
Середнє	29	16

Примітка: * як зазначає Лоркова ХДР виявився єдиною партією, що не надала відповідної інформації, однак, заповнила, що жінки мають в членській базі ХДР понад 50%, що означає найвищу частку жінок серед політичних партій.

Джерело: Lorková P. Rovnosť príležitosti v politike s dôrazom na politickú participáciu žien / Petra Lorková. – Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. – S. 42

Таблиця №5

Кількість членів політичних партій СР, станом на лютий 2000 р.

Партія	Кількість членів	Жінки	% жінок	% жінок в НР СР
Рух за демократичну Словаччину	72 200	30 324	42	14
Християнсько – демократичний рух	27 348	15 229	56	13
Демократична партія	3 970	?	?	0
Соціал-демократична партія Словаччини	1 703	517	30	0
Партія зелених	900	346	38	0
Партія лівих демократів	21 223	-	40*	9
Словацька національна партія	12 947	3 246	25	23
Угорська коаліція	11 636	-	-	20
Демократичний союз	5 489	2 456	45	8

Примітка: * Подається згідно інформації отриманої з прес-агенції партії.

Джерело: Filadelfiová J. Zeny v politike – dôsledok tranzície verejnej politiky? / J. Filadelfiová, I. Radičová, P. Puliš. – Bratislava: tlačiareň INTERLINGUA, 2000. – P. 41.

1. Bútuřová Z. She and he in Slovakia. Gender issues in public opinion / Z. Buturova, I. Dianiška, M. Dobrovodský / foreword by J. Siklova. – Bratislava, 1996. – 138 p.
2. Filadelfiová J. Zeny v politike – dôsledok tranzície verejnej politiky? / J. Filadelfiová, I. Radičová, P. Puliš. – Bratislava: tlačiareň INTERLINGUA, 2000. – 133 s.
3. Finance Minister criticises government // Interview. – M. Pisarova // Slovak Spectator. – 2001. – Vol. 7. – Iss. 41. – P. 9 – 11.
4. Kopeček L. Characteristica stranického systému Slovenska / Lubomir Kopeček / Politické strany ve středni a východni Evropé. Ideové – politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích / P. Fiala, J. Holzer, M. Strmiska a kol. – Brno, 2002. – P. 355 – 381.
5. Lorková P. Rovnosť príležitosti v politike s dôrazom na politickú participáciu žien / Petra Lorková. – Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. – 182 s.
6. Ludova strana – Hnutie za democraticke Slovensko / STRANA – politický program – sociálna politika [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hzds.sk/?mod=clanky&par= strana-politicky-program-socialna-politika& menu=4210>
7. SMER / Volebny program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.stranasmer.sk/index.php?id=volebny_program&clanok=volebny_program_2002
8. Strana Madarskej Koalicie / Volebny program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mkp.sk/eng/index.php?searchword=electionprogram+2002& option=com_search&Itemid=5
9. Šiklová J. Are Women in Central and Eastern Europe Conservative? / J. Šiklová // Gender Politics and Post-Communism: Reflection from Eastern Europe and the former Soviet Union / edited by N. Funk, M. Mueller. – New York. – 1993. – P. 74 – 83.
10. Volebné právo žien. Vybrané texty / K. Farkašová, J. Cviková, J. Juránova / Konceptia K. Farkašová. – Prešov : VMV, 2002. – 96 s.
11. Volebný manifest SDKÚ program pre voľby do Narodnej Rady Slovenskej Republiky 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sduonline.sk/pages/volebny_manifest.shtml

SUMMARY

Surnina O. ELECTORAL LEGISLATION AND POLITICAL PARTIES AS THE MECHANISMS OF ADVANCEMENT OF WOMEN IN NATIONAL COUNCIL OF SLOVAK REPUBLIC IN 1990S – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

In this article the author analyses the problem of integration of women in the political process of modern Slovakia. An author of the article demonstrates, that reasons of low political representation of women are explained by the structure of national institutional factors and by the deeply rooted public preconceived perception of public role of woman, which in a great extent influences on the mood of party elite.